

toldtariffer, fyrstemagtens overtagelse af saltudvinding og andre regaler), dels fyrstelig erhvervsvirksomhed i monopolpræget form, men også kapitalinvestering bl. a. ved godsopkøb; omvendt foretog kurfyrsten bevidste udgiftsreduktioner og besparelser. Med varsomhed anslår Dollinger Maximilians netto-årsindkomst til 1.2–1.6 mill. gld. og udgifterne til knapt 1 mill. gld. Kapitalophobningen – forfatteren ser her bort fra den fast investerede formue – opgøres til 4–6 mill. gld. ved krigsudbruddet. I sig selv indeholder de principielle retningslinier og deres praktiske udformning næppe nye træk; fyrstemagtens nettoindtægtsmaksimering – til befæstelse af dens finansielle og politiske position – var jo det generelle mål for 1500-tallets *oeconomia*-doktriner. Dollingers fortjeneste ligger i den udførlige og overbevisende dokumentation for programmets bevidste gennemførelse under Maximilian I. Hans bog er ingenlunde lettilgængelig; landets administrative og organisatoriske rammer forudsættes bekendt, bogen virker stunddom overdokumenteret (mere end $\frac{3}{5}$ optages af noter), og endelig er den heller ikke udtømmende; forfatteren har måttet udskyde væsentlige sider af kurfyrst Maximilians aktivitet – og navnlig hans erhvervspolitik – til senere behandling. Men det massive værk er et dygtigt og modent arbejde, og det kan – trods sin geografiske begrænsning – med rette gøre krav på betydelig opmærksomhed, fordi bogens principielle synspunkter fastholdes og gennemføres med stor konsekvens. Bogens undertitel markerer nok mest præcist forfatterens hovedanliggende.

E. LADEWIG PETERSEN

HERBERT LANGER: Stralsund 1600–1630. Eine Hansestadt in der Krise und im europäischen Konflikt. Abhandlungen zur Handels- und Sozialgeschichte hrsg. v. d. Hansischen Arbeitsgemeinschaft der deutschen Historikergesellschaft Bd. IX. Weimar, Herman Böhlau Nachfolger, 1970. 295 s. DM 28.

Efterkrigstidens østtyske hanseforskning har i meget høj grad samlet sin interesse om de vendiske stæders 'Spätzeit'; vi kan her nøje os med at anføre Johs. Schildhausers undersøgelser over reformationstidens sociale og politiske brydninger og K.-F. Olechnowitz' handelshistoriske studier. Emnevalget er givetvis fuldt overlagt, fordi 16. og 17. århundrede i marxistisk tolkning repræsenterer de folkelige opgør med feudalismen og overgangen fra feudalisme til kapitalisme. Herbert Langers bog følger sig naturligt ind i denne forskningstradition, og bogen repræsenterer – trods sin stunddom unødigt aggressive facon – en værdifuld og væsentlig forskningsindsats. Forfatteren har på grundlag af et ganske omfattende, lokalt arkivmateriale kunnet levere en fortrinlig og detaljeret – lejlighedsvis omstændelig – redegørelse for en middelstor hansestads demografiske, sociale og erhvervsmæssige struktur, og hans særlige problemstilling har videre resulteret i interessante analyser af de sociale og politiske modsætninger mellem de pommerke fyrster, Stralsunds rådsaristokrati og byens brede befolkning; af betydning er endelig også betoningen af de sociale og økonomiske kræfter bag den danske og svenske intervention under Wallensteins belejring af byen 1627–28.

En kort anmeldelse kan vanskeligt yde en så omfattende og detaljeret forskningsindsats fuld retfærdighed; det må stå fast, at bogen på mange måder er fortjenstfuld. At helhedsindtrykket dog ikke virker helt klart og overbevisende

beror dels på, at navnlig de statistiske analyser ikke altid føres tilbunds (specielt hvad angår byens udenrigshandel), og at Langers kendskab til skandinaviske kildepublikationer og forskning er såre beskedent (her tænkes specielt på det diplomatiske spil bag de nordiske magters intervention). Men en anden side af forklaringen ligger formentlig i, at den marxistiske fortolkning anvendes for usmidigt efter sin pålydende værdi. Der kan være al grund til at understrege, at Herbert Langer med sine specielle problemformuleringer og analyseredskaber har formået at aftvinge kildematerialet interessante og varige resultater; på den anden side bidrager den lidet fleksible og – også fra marxistiske synspunkter – noget forældede konfrontation af feudalisme og kapitalisme formentlig til at sløre snarere end til at afklare helhedsbilledet: er disse to stadier nødvendigvis uforenelige?

Fra specielt skandinaviske synspunkter har det betydning, at Langer flere gange strejfer – men ikke udtømmende behandler – skude- og skibsfarten over Østersøen, og at han påviser, at væksthastigheden i Stralsunds skibsfart under de spansk-nederlandske konflikter afdæmpes ved periodens slutning; om vækstratens afdæmpning hører så nøje sammen med den spansk-nederlandske våbenhvile 1609 og den hollandske handelskapitals overlegenhed, som forfatteren antager, får stå hen. Vigtigt er det under alle omstændigheder, at 'provinsialiseringen' af Stralsunds handel ved 1630 er så vidt fremskredet, at tre femtedele af byens udenrigske omsætning ligger i intern Østersøhandel. Langer anfører med rette, at de svenske handelsrestriktioner i 1620'erne medførte vanskeligheder for byens konkurrencedygtighed; spørgsmålet er blot, om ikke netop krigskonjunkturerne og byens position som svensk militært brohoved og leverandør på kontinentet har øvet en mere varig og profitabel indflydelse på 'provinsialisering'-processen. Påfaldende er det i hvert fald, at Stralsunds traditionelle og velbefæstede skibsfart på Norge – ligesom Rostocks (ifølge Maria Christlichs og Alfred Huhnhäusers undersøgelser) – netop 1627–28 fik et varigt grundskud. Uden at gå i enkeltheder kunde man formode, at analyserne med fordel i endnu højere grad burde have været koordineret omkring den kritiske situation i Østersøområdet i slutningen af 1620'erne og om effekterne af den svenske ekspansion.

E. LADEWIG PETERSEN

MARIA BOGUCA: Handel zagraniczny Gdańska w pierwszej połowie XVII wieku (Gdańsk udenrigshandel i første halvdel af 1600-tallet). Fransk résumé. Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk. Wrocław-Warszawa-Kraków, Ossolineum, 1970. 169 s. 1 kort. 50 tabeller. 33 złoty (24,75 kr.).

Siden Maria Bogucka (nu professor ved Videnskabsakademiets historiske institut i Warszawa) i 1950-erne begyndte sin flittige forskergerning, er det Gdańsk, der har stået i centrum. Efter et par undersøgelser af byens indre politiske forhold i 1500-tallet kom nogle store studier over byens håndværk og erhvervsliv fra senmiddelalderen og til 1600-tallet. I de senere år har Bogucka ganske vist også dyrket andre interesseområder, men Gdańsk er ikke blevet forsømt. En række artikler over byens udenrigshandel i begyndelsen af 1600-tallet har forberedt nærværende oversigt.